

Richtlijnen voor het MER Ruimte voor de Rivier

Vastgesteld door:

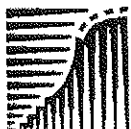
- De Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat
- De Minister van Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en Milieu
- De Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

December 2002

Ministerie van Verkeer en Waterstaat

Water

landbouw, natuurbeheer
en visserij

Colofon

De richtlijnen voor het MER is een uitgave van:

- Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Directoraat-generaal Water,
Postbus 20906, 2500 EX Den Haag
- Ministerie van Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en Milieu, DG Ruimte,
Postbus 30940, 2500 GX Den Haag
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij,
Postbus.20401, 2500 EK Den Haag

Inlichtingen en bestellingen:

ir. N. Venema, tel. 070 3518626, fax 070 3518760,
e-mail: n.venema@dgw.minvenw.nl

Inhoudsopgave

1.	INLEIDING.....	2
2.	HOOFDPUNTEN VAN DE RICHTLIJNEN	4
3.	PROBLEEMSTELLING, DOEL, POSITIONERING EN BESLUITVORMING	5
3.1	Probleemstelling en doel, toelichting op het voornemen	5
3.2	Positionering MER en besluitvorming	6
4.	VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN	9
4.1	Algemeen	9
4.2	Strategieën.....	10
4.3	Alternatieven	10
5.	BESTAANDE MILIEUTOESTAND, AUTONOME ONTWIKKELING EN GEVOLGEN VOOR HET MILIEU	13
5.1	Algemeen	13
5.2	Veiligheid	13
5.3	Ruimtelijke kwaliteit.....	14
5.4	Riviermorfologie, bodem en water.....	14
5.5	Natuur	15
5.6	Landschap, cultuurhistorie en archeologie.....	15
5.7	Scheepvaart	16
5.8	Landbouw	16
5.9	Recreatie	16
6.	VERGELIJKING VAN ALTERNATIEVEN	18
7.	LEEMTEN IN KENNIS EN INFORMATIE	18
8.	EVALUATIEPROGRAMMA.....	18
9.	VORM EN PRESENTATIE	19
10.	SAMENVATTING VAN HET MER.....	19

BIJLAGE

- 1 Lijst van inspraakreacties en adviezen

1. INLEIDING

Met de dijkverbeteringen in het kader van het Deltaplan Grote Rivieren is bereikt dat een Rijnafvoer van 15.000 m³/s bij Lobith en een Maasafvoer van 3650 m³/s bij Borgharen in het bedijkte deel van de Maas veilig afgevoerd kunnen worden naar zee. Deze afvoeren zijn de zogenaamde maatgevende afvoeren, die met een in de Wet op de Waterkering genoemde kans op kunnen treden. Voor het rivierengebied is deze kans 1/1250 per jaar.

Aan de hand van de historische reeks van opgetreden rivierafvoeren wordt deze maatgevende afvoer elke vijf jaar bepaald. In 2001 is de maatgevende Rijnafvoer vastgesteld op 16.000 m³/s bij Lobith en de maatgevende Maasafvoer op 3800 m³/s bij Borgharen. De verhoging van de maatgevende afvoer wordt veroorzaakt doordat de in 2001 in beschouwing genomen historische reeks nu ook de hoge afvoeren van 1993 en 1995 omvat. Met de toename van maatgevende afvoeren worden ook de zogenaamde toetspeilen in de riviertakken verhoogd. De veiligheid van de waterkeringen langs de rivieren wordt hieraan getoetst. De verhoging van de toetspeilen betekent dat de waterkeringen op vele plaatsen langs de rivieren niet meer aan de wettelijke normen voldoen.

Om die reden hebben de bewindslieden van de ministeries van Verkeer en Waterstaat (VenW), van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) en van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) het initiatief genomen de veiligheid langs de Rijntakken en het benedenstroomse deel van de bedijkte Maas¹ uiterlijk in 2015 weer in overeenstemming te brengen met de wettelijk vereiste norm. De maatregelenpakketten (alternatieven) die hiervoor samengesteld worden, moeten tevens bijdragen aan de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in het rivierengebied. Daarbij wordt conform internationale afspraken een verschuiving voorgesteld in de manier waarop de veiligheid wordt bereikt: van uitsluitend technische maatregelen (zoals dijkverhoging) naar ruimtelijke maatregelen, die gericht zijn op hoogwaterstanddaling in de rivier. Hiermee wordt een duurzame veiligheid nagestreefd.

Over de te ontwikkelen plannen zal een Planologische Kern Beslissing (PKB) worden genomen. Gekoppeld aan deze PKB-procedure wordt ook de procedure van de milieueffectrapportage (m.e.r.) doorlopen. Het milieueffectrapport (MER) is strategisch van karakter, op hoofdlijnen wordt een locatiekeuze voor de nader uit te werken maatregelen gemaakt. Voor de uiteindelijk te realiseren maatregelen zullen zo nodig inrichtings MER-en worden opgesteld. Het bevoegd gezag in deze is het Kabinet, het MER wordt opgesteld door de initiatiefnemers.

De m.e.r.-procedure ging van start met de kennisgeving van de startnotitie in de Staatscourant van 24 mei 2002. Op de startnotitie zijn 149 schriftelijke en 46 mondelinge inspraakreacties binnengekomen en advies van de Commissie voor de m.e.r.². De initiatiefnemers zullen in december 2002 met een rapport reageren op alle binnengekomen reacties.

Het bevoegd gezag heeft kennis genomen van de inspraakreacties en het advies van de Commissie voor de m.e.r. Het bevoegd gezag heeft bij het opstellen van deze Richt-

¹ Het bedijkte gedeelte van de Maas (tussen Boxmeer en Hedikhuizen) is onderdeel van het project Zandmaas.

² Zie bijlage 1 Lijst van inspraakreacties en adviezen

lijnen de startnotitie, het ontvangen advies en de inspraakreacties betrokken. Het advies van de Commissie voor de m.e.r. is in hoofdlijnen overgenomen in deze richtlijnen. In de Richtlijnen wordt verwezen naar een inspraakreactie wanneer deze informatie bevat die in het MER opgenomen moet worden of die nader onderzocht moet worden, zoals informatie over specifieke lokale milieuomstandigheden. De Commissie voor de m.e.r. en de insprekers worden hiervan op de hoogte gesteld. Zij ontvangen hiertoe een exemplaar van deze Richtlijnen.

Met deze Richtlijnen geeft het bevoegd gezag naar de initiatiefnemers aan welke informatie het MER moet bevatten opdat het milieubelang volwaardig in de besluitvorming gewogen kan worden. Het bevoegd gezag beveelt de initiatiefnemers aan het MER zo op te stellen dat het, in zijn geheel of voor een nader af te bakenen deel, een passende beoordeling van het project vormt ingevolge artikel 6, derde lid, van Richtlijn 92/43/EEG (verder te noemen: de Habitatrichtlijn).

Het bevoegd gezag beveelt de initiatiefnemers aan om in het MER ook de effecten op andere gebruiksfuncties dan het milieu zichtbaar te maken. De startnotitie geeft van deze andere functies een overzicht.

2. HOOFDPUNTEN VAN DE RICHTLIJNEN

Doelen

In het MER worden de doelstellingen veiligheid tegen overstromingen en ruimtelijke kwaliteit integraal beschouwd. De op te stellen alternatieven moeten in het MER beoordeeld worden op het tegemoetkomen aan beide doelstellingen. Tevens zullen hierbij ook doelen en/of taken vanuit andere beleidsvelden worden meegenomen, voor zover deze van invloed zijn op de veiligheid en de ruimtelijke kwaliteit.

Fasering, strategieën, alternatieven en maatregelen

Gezien de complexiteit van de voorgenomen activiteiten adviseert het bevoegd gezag de m.e.r. in twee fasen uit te voeren: in de eerste fase, de 'strategie-fase', worden strategieën opgesteld, die worden geëvalueerd en met elkaar vergeleken op hoofdlijnen. *Een strategie wordt hiertoe gedefinieerd als het plan volgens welke men te werk gaat bij het bereiken van de doelstelling.* Uit deze eerste fase moet blijken welke van deze strategieën realistisch zijn om verder gebruikt te worden. De 'waaier' aan strategieën die gebruikt gaat worden, dient voldoende breed te zijn en wezenlijk van elkaar verschillende strategieën te omvatten. Vervolgens dienen aan de hand van de gekozen strategieën alternatieven opgesteld te worden. *Een alternatief wordt gedefinieerd als de concretisering van één of meer van de strategieën en daarmee één van een aantal mogelijke oplossingsrichtingen waaruit een keuze gemaakt moet worden.*

Na een keuze (gerapporteerd in een tussenrapportage) van de verder uit te werken alternatieven worden in de tweede fase deze alternatieven tot op het detailniveau van 'type maatregel met locatie' uitgewerkt, maar als geheel (op de schaal van het plangebied) met elkaar vergeleken. *Onder maatregel wordt verstaan een ruimtelijke of technische ingreep waarmee de (lokale) taakstelling gerealiseerd wordt, voorbeelden worden gegeven in de startnotitie.*

Naast een 'zuiver' nulalternatief, waarbij geen enkele ingreep wordt uitgevoerd, moet tevens een referentie uitgewerkt worden, waarbij alleen dijkverhoging en andere technische maatregelen worden toegepast ('business as usual': de praktijk zoals die tot op heden heeft gegolden).

Naast de resultaten van het MER geeft de apart op te stellen maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) belangrijke informatie bij het opstellen van het ontwerpbesluit (PKB deel 1) van het kabinet. Het MER speelt een belangrijke rol in de MKBA als toeleverancier van milieu-informatie. Onder meer om die reden is het van belang dat afstemming plaatsvindt tussen de MKBA en het MER, opdat in beide studies dezelfde alternatieven worden beschouwd.

Toetsing en vergelijking van alternatieven

Alternatieven dienen getoetst te worden aan de doelstellingen veiligheid en ruimtelijke kwaliteit door de veranderingen in het riviersysteem en de natuur, alsmede de functies van het buitendijkse, maar voor zover relevant ook binnendijkse gebied in beeld te brengen. Tevens dienen ze te worden vergeleken op basis van een beschrijving van de belangrijkste milieugevolgen.

Om de uitkomsten in het juiste perspectief te kunnen plaatsen dient verwezen te worden naar achtergrondinformatie over het gebruikte modelinstrumentarium. Indicaties in absolute en relatieve zin met betrekking tot de uitkomsten van de berekeningen worden hierin aangegeven.

3. PROBLEEMSTELLING, DOEL, POSITIONERING EN BESLUITVORMING

Artikel 7.10, lid 1, onder a van de Wet Milieubeheer (Wm):

Een MER bevat ten minste: "een beschrijving van hetgeen met de voorgenomen activiteit wordt beoogd."

Artikel 7.10, lid 1, onder c van de Wm:

Een MER bevat ten minste: "een aanduiding van de besluiten bij de voorbereiding waarvan het milieu-effectrapport wordt gemaakt, en een overzicht van de eerder genomen besluiten van bestuursorganen, die betrekking hebben op de voorgenomen activiteit en de beschreven alternatieven."

3.1 Probleemstelling en doel, toelichting op het voornemen

Probleemstelling en doel van het voornemen

In hoofdstuk 2 van de startnotitie is de probleemstelling, volgend uit ontwikkelingen op het gebied van de veiligheid en de ruimtelijke kwaliteit verwoord. De uit deze problematiek voortvloeiende doelstellingen, veiligheid als hoofddoelstelling en ruimtelijke kwaliteit als tweede doelstelling, dienen integraal beschouwd te worden. Hierbij dienen ook doelen en/of taken vanuit andere beleidsvelden, voor zover deze van invloed zijn op de veiligheid en de ruimtelijke kwaliteit, te worden meegenomen. Bijzondere aandacht verdient de samenhang met het beleid Actief bodembeheer rivierbed³.

Daarnaast heeft het kabinet de wens uitgesproken dat maatregelen die voor de termijn tot 2015 getroffen worden, de maatregelen die op de langere termijn moeten worden getroffen, niet mogen belemmeren. Op basis van de Lange Termijn Visie wordt aangegeven welke gebieden voor de verdere toekomst beschikbaar moeten blijven voor de te treffen maatregelen. Het gaat hierbij om een actualisering van de gebiedsreserveringen die zijn opgenomen in de Vijfde Nota over de Ruimtelijke Ordening (deel 1).

Toelichting op het voornemen

In aanvulling hierop en ten behoeve van de toelichting op het voornemen, dient het MER te bevatten:

1. Een weergave van het vastgestelde beleid dat betrekking heeft op de doelstellingen en het plangebied.
2. Een beschouwing over de wijze waarop de maatgevende afvoeren en maatgevende hoogwaterstanden (MHW) worden bepaald, met literatuurverwijzing naar relevante rapporten.
3. Een beschouwing over de effecten van de zogenaamde stroomgebiedaanpak, zoals water bovenstrooms langer vasthouden en bergen op de hoogwatersituatie in het studiegebied en wat daarbij de onzekerheden zijn⁴.

³ De landelijke beleidsnotitie Actief Bodembeheer Rivierbed is door de provincies Limburg, Noord-Brabant, Gelderland, Utrecht en Overijssel uitgewerkt in de nog vast te stellen Beleidsnotities Actief Bodembeheer Maas en Rijnakken die inmiddels ter inzage hebben gelegen.

⁴ Verwezen wordt naar het rapport 'Hoofdlijnen uit de inspraak inzake de startnotitie voor de m.e.r. Ruimte voor de Rivier' d.d. augustus 2002, hoofdstuk 2 en 3.

4. Een beschouwing over de mogelijkheden voor het vergroten van de ruimtelijke kwaliteit (tweede doel van het project). Dit vraagt een goede uitleg over hoe ruimtelijke kwaliteit in concrete termen beschreven en getoetst kan worden.

Ruimtelijke kwaliteit

Ruimtelijke kwaliteit is in de Vijfde Nota over de Ruimtelijke Ordening beschreven aan de hand van zeven aspecten. Hieruit blijkt dat het begrip een brede betekenis heeft, waarin naast zaken als economische functies en natuur ook zaken als onder meer milieuhygiëne, cultuur, ruimtelijke diversiteit en aantrekkelijkheid aan de orde zijn. Er is dus sprake van een mix van zowel objectieve als subjectieve aspecten. Voorts zijn sommige aspecten moeilijk kwantificeerbaar, laat staan in geld uit te drukken. Ruimtelijke kwaliteit is derhalve niet volledig objectief en meetbaar. Er zal methodisch een brug moeten worden geslagen tussen objectieve kennis en de subjectieve toekenning van betekenis aan elementen, structuren en aspecten van het rivierengebied.

De subjectieve aspecten zullen door middel van een maatschappelijk proces uitgewerkt moeten worden tot ruimtelijk normatieve uitspraken. De meetbaarheid van deze normatieve uitspraken zal moeten worden gerealiseerd door het toepassen van daartoe geëigende methodes, waaronder de "Landschapskwaliteitstoets" en "Belevingswaardeonderzoek".

3.2 Positionering MER en besluitvorming

Het MER wordt opgesteld voor de Planologische Kern Beslissing (PKB) Ruimte voor de Rivier en bevat de milieu-informatie die nodig is om het milieubelang volwaardig in de besluitvorming te kunnen betrekken. Ten behoeve van de PKB, het MER en de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) wordt een Lange Termijn Visie opgesteld, op basis van, onder andere, de resultaten van de lange termijnverkenning Spankracht. De Lange Termijn Visie biedt het kader voor de mogelijk toekomstige ontwikkelingen die in het MER beschouwd worden. De onderbouwing van nut en noodzaak van Ruimte voor de Rivier vindt plaats in de PKB. Naast de resultaten van het MER levert de MKBA belangrijke (sociaal economische) informatie bij het opstellen van het ontwerpbesluit (PKB deel 1) van het kabinet. Het MER speelt een belangrijke rol in de MKBA als toeleverancier van milieu-informatie. Onder meer om die reden is het van belang dat afstemming plaatsvindt tussen de MKBA en het MER. In de MKBA zal worden ingaan op de effecten op andere functies dan in het MER zoals wonen, werkgelegenheid en transport. In het MER dient de positionering van het MER in het geheel aan studies nader te worden uitgewerkt.

Tevens dient in het MER te worden beschreven volgens welke procedure en welk tijdspad de m.e.r. geschiedt en welke adviesorganen en instanties daarbij formeel en informeel zijn betrokken. Aangegeven moet worden welke besluiten in een later stadium (na de publicatie van PKB deel 4) nog moeten worden genomen om de voorgenomen activiteit te realiseren, alsmede welke rol de milieu effect rapportage daarbij speelt.

De startnotitie (inclusief bijlage) geeft reeds een goede beschrijving van relevante wet- en regelgeving en het vigerende beleid. De hieruit te destilleren randvoorwaarden en uitgangspunten (ruimtelijke beperkingen, grenswaarden emissies e.d.) voor het voeren dienen in het MER te worden beschreven (deels zijn deze al in de startnotitie opgenomen).

De samenhang tussen Ruimte voor de Rivier en een aantal andere rivierprojecten en – studies (als Spankrachtstudie, kabinetsstandpunt noodoverloopgebieden en Zand- en Grensmaasproject) en nevenliggend beleid en besluiten (zoals bijvoorbeeld Actief bodembeheer rivierbed) dient in het MER prominenter in beeld gebracht te worden dan in de startnotitie. Dit geldt ook voor de samenhang met regionale en lokale projecten⁵.

Uit de startnotitie (blz. 45) blijkt dat grote delen van de te beschouwen riviertakken en de directe omgeving op grond van (inter)nationaal beleid en regelgeving⁶ bescherming genieten vanwege de aanwezigheid van beschermde soorten en/of bijzondere biotopen. In het MER dienen de betreffende gebieden (onder andere onderdelen van de EHS, Vogel- en Habitatrichtlijngebieden) in kaart te worden gebracht. Daarnaast moet expliciet worden beschreven hoe bij de ontwikkeling van alternatieven rekening is gehouden met de soortbescherming op grond van de Flora- en Faunawet en de gebiedsbescherming op grond van de Natuurbeschermingswet, Vogel- en Habitatrichtlijn.

Het MER is strategisch van karakter, op hoofdlijnen wordt een locatiekeuze voor de nader uit te werken maatregelen gemaakt. In het MER worden de milieueffecten van de alternatieven (een pakket aan maatregelen) beschreven. Hierbij worden de maatregelen in het hele projectgebied gezien als één project. Na vaststellen van de PKB wordt zonodig voor elk afzonderlijke maatregel een inrichting-m.e.r doorlopen. Dit is dus een vervolg fase.

Normaliter geldt de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) op inrichtingsniveau, echter het bevoegd gezag hecht er belang aan dat de VHR vanaf het begin van het proces meegenomen wordt, dat wil zeggen ook op plangebiedniveau. In het MER dient aangegeven te worden wat per alternatief de winst (kwaliteitsverbetering) en verlies per soort is. Tevens dient aangegeven te worden wat er binnen het plangebied mogelijk is ter compensatie. Het MER dient in te gaan op de stappen die bij toetsing van alternatieven op planstudie-niveau op grond van de Vogel- en Habitatrichtlijn (artikel 6, leden 3 en 4) doorlopen moeten worden. Deze stappen zijn:

1. *Bestaat er zekerheid dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet worden aangetast?*
2. *Als die zekerheid niet bestaat, zijn er alternatieve oplossingen die deze zekerheid wel geven?*
3. *Bestaan er dwingende redenen van groot openbaar belang om het project te rechtvaardigen indien aantasting van de natuurlijke kenmerken plaatsvindt en bij ontstentenis van alternatieve oplossingen?*
4. *Welke compenserende maatregelen worden uitgevoerd indien het project wordt uitgevoerd?*
 - *De omvang van het benodigde compensatiegebied inclusief zoekgebied*
 - *De kwaliteit van het benodigde compensatiegebied*
 - *Een indicatie van de haalbaarheid van compensatie.*

⁵ Verwezen wordt naar het rapport 'Hoofdlijnen uit de inspraak inzake de startnotitie voor de m.e.r. Ruimte voor de Rivier'd.d. augustus 2002, hoofdstuk 5

⁶ De Flora- en Faunawet (FFW) vormt bij de soortenbescherming het uitgangspunt; de gebiedsbescherming valt nog onder de Vogel- en de Habitatrichtlijn in afwachting van de nieuwe en aangepaste Natuurbeschermingswet.

De Flora- en Faunawet kent geen toetsing vooraf. Voor het uitvoeren van maatregelen zal mogelijk een of meerdere ontheffingen aangevraagd moeten worden op grond van de Flora- en Faunawet. De grondslag voor het toekennen van dergelijke ontheffingen volgt uit de volgende vragen:

1. *Bestaan er andere bevredigende oplossingen?*
2. *Wordt er afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan?*
3. *Zijn er redenen van – onder andere – groot openbaar belang, met inbegrip van sociale of economische aard die een ontheffing mogelijk zouden maken?*

Het MER dient aan deze vragen aandacht te schenken op het niveau van alternatieven en zo mogelijk aan te geven hoe hier bij de inrichting- m.e.r. 's mee omgegaan moet worden.

Als gevolg van de beoogde reikwijdte van de beleidsbeslissingen is een effectbeschrijving op een detailniveau dat gewenst is uit oogpunt van de regelgeving mogelijk – in de meeste gevallen – niet haalbaar. Daarom dient in het MER aangegeven te worden welke stappen na de PKB nogmaals – en dan op het gewenste detailniveau – doorlopen moeten worden en in welke vervolprocedure(s) dit zal plaatsvinden.

4.

VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN

Artikel 7.10, lid 1, onder b van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de voorgenomen activiteit en van de wijze waarop zij zal worden uitgevoerd, alsmede van de alternatieven daarvoor, die redelijkerwijs in beschouwing dienen te worden genomen, en de motivering van de keuze voor de in beschouwing genomen alternatieven."*

Artikel 7.10, lid 3 van de Wm:

"Tot de ingevolge het eerste lid, onder b, te beschrijven alternatieven behoort in ieder geval het alternatief waarbij de nadelige gevolgen voor het milieu worden voorkomen, dan wel, voor zover dat niet mogelijk is, deze met gebruikmaking van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu, zoveel mogelijk worden beperkt."

4.1

Algemeen

Onderbouwing van het schaalniveau

Uit de afbeelding in de startnotitie op pagina 25 blijkt dat het ambitieniveau van het project hoog is: op de schaal van individuele uiterwaarden worden de maatregelen met hun locatie vrij gedetailleerd aangegeven. Daarnaast streeft het project een combinatie van vergroten van veiligheid en ruimtelijke kwaliteit na. Het projectgebied is bijzonder groot en kent een groot aantal en zeer diverse gebruikers en belanghebbenden. Veel natuurlijke en socio-economische factoren hangen met elkaar samen en maken dat het project zeer complex is. Het MER zal duidelijk moeten maken op welk schaalniveau (zowel ruimtelijk als mate van functioneel detail) de milieueffectanalyse heeft plaatsgevonden en op welke wijze omgegaan is met de complexiteit van het probleem, zonder daarbij de fysieke en functionele samenhang binnen het riviersysteem uit het oog te verliezen.

Iteratieve en cyclische aanpak

Een belangrijk punt bij het ontwikkelen van alternatieven in dit MER op PKB-niveau is het te kiezen detailniveau. Als men wil uitkomen op het detailniveau van het voorbeeldkaartje uit de startnotitie (blz. 25), zal er een iteratieve, cyclische aanpak nodig zijn. Immers als de initiatiefnemers alleen vanuit de zogenaamde blokkendoos (beslissing ondersteunend instrument waarin maatregelpakketten kunnen worden samengesteld) beginnen met het samenvoegen van maatregelen tot alternatieven, ontstaat naar verwachting een weinig samenhangend geheel aan alternatieven. In het MER dient daarom steeds de samenhang tussen de riviertakken in het oog gehouden te worden (veranderingen binnen de ene riviertak kunnen gevolgen hebben voor de andere tak) en dienen effecten op een riviertak en voor de alternatieven als geheel te worden beschreven.

Uitvoering in twee fasen

Gezien de complexiteit van het project meent het bevoegd gezag dat de initiatiefnemers de m.e.r. in twee fasen op dienen te delen, waarbij in de eerste fase strategieën en alternatieven worden ontwikkeld en in de tweede fase de alternatieven worden uitgewerkt. Een **strategie** wordt hiertoe gedefinieerd als het plan volgens welke men te werk gaat bij het bereiken van de doelstelling. Een **alternatief** wordt gedefinieerd als de concretisering van één of meer van de strategieën en daarmee één van een aantal mogelijke oplossingsrichtingen waaruit een keuze gemaakt moet worden, dit is een pakket van maatregelen. Onder **maatregel** wordt verstaan een ruimtelijke of technische in-

greep waarmee de taakstelling gerealiseerd wordt, voorbeelden worden gegeven in de startnotitie

4.2 Strategieën

In de strategiefase dienen verschillende strategieën voor maatregelen ontwikkeld te worden met als doel een goed beeld te krijgen van het spectrum aan mogelijkheden om het probleem op te lossen. Onder meer kan gedacht worden aan de strategie om eerst de maatregelen te nemen die nu nog mogelijk zijn maar die op langere termijn niet of steeds moeilijker worden door de autonome ontwikkelingen in het rivierengebied als gevolg van de toename van de bevolking, economische ontwikkeling, verstedelijking etc. Het is hierbij van belang om de Lange Termijn Visie en de daarbij behorende binnendijkse maatregelen uitdrukkelijk te betrekken bij het maken van strategieën. Door de strategieën vervolgens te vullen met maatregelen (met behulp van de zogenoemde 'blokkendoos'), kunnen ze in enkele cyclische slagen worden uitgewerkt. In eerste instantie kunnen grove benaderingen worden gehanteerd, met als doel 'uitersten' in denkbare strategieën te evalueren. Op hoofdlijnen kan zo worden nagegaan of dergelijke strategieën haalbaar zijn en kan een brede keuze aan denkbare strategieën geëvalueerd worden, zonder te genuanceerd (en dus tijdrovend) aan het werk te moeten gaan. Deze eerste analyse levert tevens een beeld op welke riviertrajecten (orde 25 km lengte) knelpunten bestaan, behoefte is aan omputten, dijkverlegging nodig lijkt, etc. De 'waaier' aan strategieën die voor het MER beschouwd gaat worden dient voldoende breed te zijn en wezenlijk verschillende strategieën, die zich ook qua effecten onderscheiden, te omvatten.

4.3 Alternatieven

Uit de eerste fase dient te blijken wat de voor- en nadelen van de strategieën zijn en hoe de verschillende alternatieven tot stand gebracht worden. Deze fase wordt afgerond met een gemotiveerde keuze voor alternatieven in een tussenrapportage. In het MER dient dit tevens met goede argumenten te worden onderbouwd. De gekozen alternatieven dienen vervolgens nader te worden uitgewerkt in de tweede fase, nu zoveel mogelijk op het detailniveau van de figuur 2.4 in de startnotitie. Hierbij wordt een meest milieuvriendelijk alternatief op plangebiedniveau bepaald.

Dit selectieproces moet leiden tot de formulering van 4 á 5 alternatieven, die vervolgens moeten worden uitgewerkt. Op basis van het (concept) MER wordt het voorkeursalternatief gekozen en uitgewerkt in de PKB, de milieueffecten moeten herleid kunnen worden uit het MER. Voorwaarde bij het uitwerken in alternatieven is dat deze naar verwachting onderscheidend in de zin van effecten zijn. De te beschouwen alternatieven in de tweede fase kunnen opgebouwd worden uit de ruimtelijke en technische maatregelen zoals gepresenteerd in de startnotitie (blz. 34 en 35). In ieder geval dienen de hieronder genoemde alternatieven aan de orde te komen.

Meest milieuvriendelijk alternatief

Het meest milieuvriendelijke alternatief (mma) moet uitgaan van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming en/of verbetering van het milieu. Een mma voor een project als Ruimte voor de Rivier kan vanuit verschillende invalshoeken worden benaderd. Daarom moet in het MER een beschouwing worden gegeven over de criteria die aan de keuze voor het mma ten grondslag hebben gelegen.

De volgende aspecten zijn in het kader van het mma relevant:

- maximale bijdrage tot het realiseren van de vastgestelde natuurdoelstellingen voor het rivierengebied door het tot stand brengen van een ruimtelijke aaneensluiting van vergraven en onvergraven gebieden, stroken en stapstenen met een ecologische waarde;
- verbetering van de kwaliteit van bodem, grondwater en oppervlaktewater door het geconcentreerd bergen van verontreinigde bodem, voor zover doelmatig in het kader van het proces van herverontreiniging;
- voorkomen van negatieve beïnvloeding van drinkwaterwinning;
- tot stand brengen van een riviersysteem dat ook op lange termijn duurzaam is in het licht van riviermorfologie en hoogwaterveiligheid;
- aandacht voor behoud, inpassing, en, waar mogelijk, versterking van archeologische, landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige waarden;
- beperken van hinder door werkzaamheden bij bewoningskernen en andere hindergevoelige gebieden;
- minimaliseren van verdrogingeffecten en, waar mogelijk, bijdragen in het anti-verdrogingsbeleid;
- 'verantwoorde' delfstoffenwinning (vanuit het perspectief van 'werk-met-werk maken en de milieugevolgen van de winning vergeleken met alternatieve winningmogelijkheden)⁷.

Nulalternatief

In het nulalternatief wordt geen enkele ingreep uitgevoerd, behalve voorzover reeds vastgelegd in genomen beslissingen (autonome ontwikkeling). Uitgangspunt van dit alternatief is dat het wettelijk vereiste veiligheidsniveau niet wordt gerealiseerd. De beschrijving van het nulalternatief moet zo uitgebreid zijn dat het kan dienen als referentie bij het beschrijven van de milieugevolgen. Naast het 'zuivere' nulalternatief wordt tevens het referentiealternatief dijkversterkingen uitgewerkt, waarbij wel het veiligheidsniveau wordt gerealiseerd. Andere alternatieven worden met beide vergeleken.

Duurzaamheid van maatregelen

In de startnotitie wordt aangegeven dat 'no-regret' strategieën nagestreefd zullen worden, en dat getracht wordt te anticiperen op ontwikkelingen die plaats kunnen vinden na 2015. Hiertoe wordt een lange termijn visie geformuleerd. In aansluiting op 'no-regret' strategieën is aandacht vereist voor de duurzaamheid van de gekozen ruimtelijke maatregelen. Met andere woorden: hoe lang zijn de ruimtelijke maatregelen effectief en welke beheersinspanningen zijn nodig om het gewenste veiligheidsniveau te handhaven.

Hierbij gaat het onder meer om:

- de snelheid van sedimentatie in de verlaagde uiterwaarden en de aanzanding van nevengeulen;
- de toename van de ruwheid door vegetatiesuccessie en de mogelijke beheerstrategieën (zoals cyclische verjonging van uiterwaarden) en beschikbare maatregelen om deze processen te vertragen (zoals begrazing).

⁷ De FODI wijst in inspraakreactie nr. 71 (bijlage 1) onder andere op het resterend keramisch kleivoorkomen de uiterwaarden.

Tevens moet inzicht worden verschaft in een bij het abstractieniveau van de alternatieven behorende ecotoopindeling. Het gaat hierbij zowel om de arealen als de beoogde ruimtelijke samenhang van biotopen.

5. BESTAANDE MILIEUTOESTAND, AUTONOME ONTWIKKELING EN GEVOLGEN VOOR HET MILIEU

Artikel 7.10, lid 1, onder d van de Wm:

Een MER bevat ten minste: "een beschrijving van de bestaande toestand van het milieu, voor zover de voorgenomen activiteit of de beschreven alternatieven daarvoor gevolgen kunnen hebben, alsmede van de te verwachten ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit noch de alternatieven worden ondernomen."

Artikel 7.10, lid 1, onder e van de Wm:

Een MER bevat ten minste: "een beschrijving van de gevolgen voor het milieu, die de voorgenomen activiteit, onderscheidenlijk de alternatieven kunnen hebben, alsmede een motivering van de wijze waarop deze gevolgen zijn bepaald en beschreven."

5.1 Algemeen

De bestaande toestand van het milieu in het studiegebied, inclusief de autonome ontwikkeling hiervan (zie ook §4.3), moet worden beschreven voor zover nodig voor het in beeld brengen van de milieugevolgen van de alternatieven.

Het studiegebied moet op kaart worden aangegeven en omvat de riviertrajecten en de omgeving, voor zover daar effecten van de voorgenomen activiteit kunnen gaan optreden. Per milieuaspect kan de omvang van het studiegebied verschillen.

Wat betreft de benodigde effectbeschrijvingen in het MER dienen de effecten op twee niveaus beschreven te worden. Dat zijn effecten voor het gehele plangebied. Daarnaast is er sprake van lokale effecten van de mogelijke maatregelen in de verschillende deelgebieden. Deze laatste effecten worden voor een beoordeling van het alternatief vervolgens opgeteld tot effecten per alternatief.

Zoals de startnotitie aangeeft zal bij de effectbepaling slechts gebruik gemaakt worden van bestaande kennis. Dit vergt een zorgvuldige analyse van de te gebruiken kennisbronnen en methoden, evenals een verantwoording van de onzekerheden in de eindresultaten.

In het MER dient steeds duidelijk gemaakt te worden (1) de bron van de gebruikte informatie en kennis, (2) de kennisleemtes die op bepaalde gebieden liggen en (3) de met 1 en 2 samenhangende onzekerheden in de beoordeling van de effecten van een ingreep (zie ook hoofdstuk 7). In het MER dienen de effecten zowel in fase 1 als in fase 2 op het overeenkomstige en relevante detailniveau te worden beschreven.

5.2 Veiligheid

In overeenstemming met de in de startnotitie genoemde doelstelling is veiligheid een harde randvoorwaarde die voor alle alternatieven (met uitzondering van het nulalternatief) geldt. Voor zover het bereikte veiligheidsniveau onderscheidend is tussen de alternatieven, dient dit in het MER te worden aangegeven.

Indien in een alternatief dijkverhoging als maatregel wordt ingezet dient het MER aan te geven over hoeveel km dijk lengte dit gaat en wat de maximale hoogte is van de voorgestelde dijkverhoging en de maximale verbreding van het dijklichaam. Tevens

dient het MER aan te geven in hoeverre rekening is gehouden met huidige overhoogte van dijken.

5.3 Ruimtelijke kwaliteit

De tweede doelstelling van het project is het verbeteren van ruimtelijke kwaliteit (zie ook §3.1). Gezien het feit, dat het begrip ruimtelijke kwaliteit breed van karakter is (zie Vijfde Nota over de Ruimtelijke Ordening), deels objectief en deels subjectief en deels moeilijk te kwantificeren waardoor toetsing wordt bemoeilijkt, is nadere uitwerking van deze doelstelling vereist. Met name de totstandkoming van het ruimtelijk kader en het beoordelingskader (eind 2002) zijn relevant. Het MER-onderzoek zal zich op de uitkomsten van die werkzaamheden dienen te richten.

5.4 Riviermorfologie, bodem en water

Het MER dient een systeembeschrijving te geven van de huidige rivierkundige, hydrologische en geomorfologische aspecten in het riviersysteem. In het MER dient - voor de strategieën op een meer globaal niveau en voor de uit te werken alternatieven meer specifiek - ingegaan te worden op veranderingen in de toestand van het systeem, zoals:

- veranderingen in hydraulische en geomorfologische processen, zowel in het zomerbed als op de uiterwaarden;
- wederzijdse beïnvloeding van hydrologische, ecologische en geomorfologische processen in het winterbed;
- toekomstige accumulatie van met slib meegevoerde en afgezette verontreinigingen binnen de uiterwaarden;
- veranderingen in grondwaterstanden en stromingspatronen buiten het winterbed en eventuele consequenties voor de (continuïteit van de) drinkwatervoorziening⁸.

Het MER dient aan te geven:

- op welke wijze verontreinigd sediment dat bij afgraven vrijkomt verwerkt wordt;
- in hoeverre vrijgekomen grondstoffen (grind, zand, klei) door de industrie verwerkt kunnen worden - deze beoordeling dient mede gebaseerd te zijn op inzichten vanuit de praktijk;
- waar en in hoeverre in de toekomst hernieuwde/versnelde sedimentatie van verontreinigd sediment zal optreden; wat het verontreinigingsniveau is;
- op welke wijze Actief Bodembeheer zal worden toegepast.

Op basis van deze gegevens kan duidelijk worden hoe de bodemkwaliteit in het rivierbed beïnvloed wordt en waar en in hoeverre de kwaliteit van bodem en water verslechtert of verbetert.

Met name wat betreft rivierkundige, geomorfologische en ecologische effecten wordt in de startnotitie gesteld dat de effecten hiervan in kwalitatieve zin bepaald gaan worden. In het MER dient er naar gestreefd te worden zoveel mogelijk een kwantificering van verwachte effecten te geven, zeker waar dit relevant is voor de keuze van een al-

⁸ De VEWIN wijst in inspraakreactie nr. 6 (bijlage 1) onder andere op kwaliteits- en kwantiteitseffecten als gevolg van mogelijke maatregelen in het kader van Ruimte voor de Rivier.

ternatief. Bovendien is enige kwantificering van effecten vereist om te beoordelen wat de morfologische (en hieruit voortvloeiende ecologische en hydraulische) effecten op de lange termijn (orde decennia) zijn.

5.5

Natuur

In het MER dienen alle binnen- en buitendijkse gebieden in kaart te worden gebracht waarvoor wettelijke soort- en/of gebiedsgerichte natuurbeschermingsformules gelden. Aangegeven moet worden welke gebieden op grond van hun bijzondere natuurwaarden of geldende beschermingsformules moeten worden ontzien van ruimtelijke maatregelen (zogenoemde 'blijf af' gebieden).

De voorgenomen ruimtelijke maatregelen bieden naar verwachting zowel kansen als bedreigingen voor de karakteristieke levensgemeenschappen. De beschrijving van de effecten zal daarom op een voldoende detailniveau voor een alternatiefkeuze plaats moeten vinden (zie ook §3.2 over de VHR).

In het MER dient op de volgende wijzen aandacht worden geschonken aan de milieu-gevolgen van de verschillende alternatieven voor natuur:

- Effecten (positief en negatief) op het areaal EHS uitgedrukt in ha evenals een beschrijving van de effecten op de ruimtelijke samenhang van de EHS;
- Een beschrijving (kaartbeeld) waar maatregelen beschermde natuurgebieden en biotopen van beschermde soorten kunnen raken of doorkruisen;
- Een beschrijving van mogelijke veranderingen van ecotopen en natuurdoeltypen;
- Een beschouwing van de mogelijke gevolgen voor beschermde soorten en populaties.

5.6

Landschap, cultuurhistorie en archeologie

Het aspect landschap heeft een cultuurhistorische, landschapsecologische en een visueel ruimtelijke component. De landschapsecologische component geeft de samenhang tussen de rivier als natuurlijk systeem in relatie tot de beïnvloeding door activiteiten van de mens. Bij de cultuurhistorische component gaat het meer om de cultuurhistorische kenmerken van de verschillende gebruiksfuncties bij de rivier.

Binnen het plangebied van de PKB kan een aantal landschapstypen worden onderscheiden, opgebouwd uit een specifieke combinatie van landschapselementen. Bij de cultuurhistorische elementen gaat het om de "afleesbaarheid" van de ontstaansgeschiedenis van de rivier en de dynamiek van het systeem. In het MER moeten die specifieke elementen in kaart gebracht worden met als doel om te registreren of waarden als gevolg van maatregelen ten behoeve van veiligheid verloren gaan en daar een waardering aan te geven. Daarnaast moet worden vastgesteld of maatregelen ten behoeve van de ruimtelijke kwaliteit kunnen leiden tot herstel of versterking van deze cultuurhistorische waarden.

Bij de visueel-ruimtelijke component gaat het om de belevingswaarden van het landschap. Bepalend hiervoor zijn de beelddragende elementen. Er zijn door landschapskundigen methoden ontwikkeld om deze beelddragende elementen op een eenvoudige manier op kaartbeelden te registreren.

Bij het aspect landschap komen kenmerken aan de orde die sterk gekoppeld zijn aan de geomorfologie en de riviermorfologie.

De Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek wijst er in een inspraakreactie (nr. 74, bijlage 4) op dat de uiterwaarden nog grotendeels niet zijn gekarteerd op archeologisch gebied. Dit betekent dat een inventarisatie van bestaande onderzoeksgegevens nodig is om een inschatting te kunnen maken van de effecten van de alternatieven op de aanwezige en te verwachten archeologische waarden.

Ook de mogelijke aantasting van aardkundige waarden dient in het MER aan de orde te komen.

5.7 Scheepvaart

Aangegeven moet worden wat de invloed van de verschillende alternatieven is op de vaardiepte en de breedte van het vaarwegprofiel, rekening houdend met de autonome bodemdaling. Ook het mogelijk optreden van hinderlijke stromingen voor de scheepvaart dient te worden onderzocht. Aangegeven zal moeten worden waar en in welke mate extra onderhoudsmaatregelen nodig zijn⁹.

5.8 Landbouw

De rivierverruimende maatregelen hebben direct of indirect gevolgen voor het areaal en de productiemogelijkheden van de landbouw. Dit betreft zowel buitendijkse gebieden (bijvoorbeeld verandering van de bodemsamenstelling of grondwaterregime door uiterwaardverlaging) als binnendijkse gebieden (bijvoorbeeld door de aanleg van groene rivieren en retentiegebieden). Daarnaast is ook sprake van positieve effecten (onder andere de verbeterde verkaveling van resterende bedrijven en de mogelijkheden om de landbouw middels agrarisch natuurbeheer te betrekken bij de uitvoering van eventuele compensatie van natuurwaarden).

In de startnotitie is reeds aangegeven dat in het MER zowel negatieve als positieve effecten voor landbouw in kaart worden gebracht. In het MER dient per riviertak voor de verschillende alternatieven een indicatie worden gegeven (van de milieugevolgen) van de areaalverliezen en oppervlakte van gebieden met landbouwkundige functieveranderingen of beperkingen van de productiemogelijkheden. Met het oog op de PKB verdient het tevens aanbeveling om deze gebieden globaal te begrenzen op kaart. Voorts dient in de PKB inzicht te worden verschaft in de wijze van schadeloosstelling.

5.9 Recreatie

De rivieren hebben meerdere recreatieve mogelijkheden te bieden. Er zijn sterk riviergebonden recreatievormen zoals jachthavens, terrassen aan het water, gebruik van strandjes en verblijfsrecreatie. Daarnaast zijn er activiteiten waarbij van delen van de rivier gebruik gemaakt wordt zoals bij waterrecreatie, de sportvisserij en de routegebonden recreatie over de dijken. Maatregelen in het kader van Ruimte voor de Rivier raken zowel de specifieke voorzieningen als de gebruiksmogelijkheden van gebieden

⁹ Verwezen wordt naar het rapport 'Hoofdpijnen uit de inspraak inzake de startnotitie voor de m.e.r. Ruimte voor de Rivier'd.d. augustus 2002, hoofdstuk 4, Scheepvaart

voor de recreatie¹⁰. De (milieu-) consequenties van de alternatieven voor zowel de riviergebonden recreatie als de recreatieve gebruiksmogelijkheden dienen in beeld te worden gebracht. Hierbij dienen tevens de kansen die Ruimte voor de Rivier voor recreatie kan betekenen te worden meegenomen. In het huidige beleid worden vrijwel geen nieuwe recreatievoorzieningen buitendijks toegelaten. Indien recreatievoorzieningen in verband met maatregelen moeten verdwijnen zal aangegeven moeten worden op welke wijze vervanging mogelijk is.

¹⁰ Verwezen wordt naar het rapport 'Hoofdpijnen uit de inspraak inzake de startnotitie voor de m.e.r. Ruimte voor de Rivier'd.d. augustus 2002, hoofdstuk 4, Recreatie

6. VERGELIJKING VAN ALTERNATIEVEN

Artikel 7.10, lid 1, onder f van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een vergelijking van de ingevoelde onderdelen d beschreven te verwachten ontwikkeling van het milieu met de beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit, alsmede met de beschreven gevolgen voor het milieu van elk der in beschouwing genomen alternatieven."*

De milieueffecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven moeten onderling én met de referentie(s) worden vergeleken. Doel van de vergelijking is inzicht te geven in de mate waarin, dan wel de essentiële punten waarop, de positieve en negatieve effecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven verschillen. Vergelijking moet bij voorkeur op grond van kwantitatieve informatie plaatsvinden. Bij de vergelijking moeten de doelstellingen (zie § 3.1) worden betrokken.

7. LEEMTEN IN KENNIS EN INFORMATIE

Artikel 7.10, lid 1, onder g van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een overzicht van de leemten in de onder d en e bedoelde beschrijvingen [d.w.z. van de bestaande milieutoestand en autonome ontwikkeling daarvan, resp. van de milieueffecten] ten gevolge van het ontbreken van de benodigde gegevens."*

Het MER moet aangeven over welke milieuaspecten geen informatie kan worden opgenomen vanwege gebrek aan gegevens. Deze inventarisatie moet worden toegespitst op die milieuaspecten, die (vermoedelijk) in de verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen. Op die manier kan worden beoordeeld, wat de consequenties moeten zijn van het gebrek aan milieu-informatie.

Beschreven moet worden:

- welke onzekerheden zijn blijven bestaan en wat hiervan de reden is;
- in hoeverre op korte termijn zou kunnen worden voorzien in de leemten in kennis en informatie;
- hoe ernstig leemten en onzekerheden zijn voor het te nemen besluit;
- de consequenties die leemten en onzekerheden hebben voor het besluit.

8. EVALUATIEPROGRAMMA

Artikel 7.39 van de Wm:

"Het bevoegd gezag dat een besluit heeft genomen, bij de voorbereiding waarvan een milieueffectrapport is gemaakt, onderzoekt de gevolgen van de betrokken activiteit voor het milieu, wanneer zij wordt ondernomen of nadat zij is ondernomen."

NA uitvoering van het m.e.r.-plichtige besluit, zullen de gevolgen van de uitvoering worden onderzocht. Hierbij zal voor de referentiesituatie teruggevallen worden op onder andere de gegevens die in het kader van de m.e.r. verzameld en bewerkt zijn. Initiatiefnemers dienen bij de presentatie van de gegevens in het MER rekening te houden met genoemde toepassing.

9.

VORM EN PRESENTATIE

Bijzondere aandacht verdient de presentatie van de vergelijkende beoordeling van de alternatieven. De onderlinge vergelijking dient bij voorkeur te worden gepresenteerd met behulp van tabellen, figuren en kaarten. Voor de presentatie beveelt het Bevoegd gezag aan om:

- het MER zo beknopt mogelijk te houden, onder andere door achtergrondgegevens (die conclusies, voorspellingen en keuzen onderbouwen) niet in de hoofdtekst zelf te vermelden, maar in een bijlage op te nemen;
- een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst bij het MER op te nemen;
- recent kaartmateriaal te gebruiken, topografische namen goed leesbaar weer te geven en een duidelijke legenda erbij te voegen;
- duidelijke weergaven/illustraties van de alternatieven voor de twee fases/schaalniveaus (riviertak, inrichtingsniveau);
- een Duitse versie van hoofdrapport en samenvatting te maken.

10.

SAMENVATTING VAN HET MER

Artikel 7.10, lid 1, onder h van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een samenvatting die aan een algemeen publiek voldoende inzicht geeft voor de beoordeling van het milieu-effectrapport en van de daarin beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en van de beschreven alternatieven."*

De samenvatting van het MER wordt vooral gelezen door besluitvormers en insprekers en het verdient bijzondere aandacht. Het moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Daarbij moeten de belangrijkste zaken zijn weergegeven, zoals:

- de hoofdpunten voor de besluitvorming;
- de voorgenomen activiteit en de alternatieven;
- de belangrijkste effecten voor het milieu bij het uitvoeren van de voorgenomen activiteit en de alternatieven;
- de vergelijking van de alternatieven en de argumenten voor de selectie van het mma;
- belangrijke leemten in kennis en informatie.

Bijlage 1

Numeriek overzicht van insprekers en adviezen op de startnotitie voor de m.e.r. RUIMTE VOOR DE RIVIER

- 1 C.E. Voogd, VLEUTEN
- 2 A. Vonk Noordegraaf, WERKENDAM
- 3 M.T. Anker, BERKENWOUDE
- 3 Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch, GIESSEN
- 4 Gastransport Services, GRONINGEN
- 5 Stadt Kevelaer, Kevelaer
- 6 Vereniging van Waterbedrijven in Nederland, RIJSWIJK ZH
- 7 W.T.M. Visee, WAMEL
- 8 Stichting Twickel, DELDEN
- 9 Melkveebedrijf Kolbach, BRAKEL
- 10 Sportvisserij Belang Gelderland, ZALTBOMMEL
- 11 G.J. Breukink, BRUMMEN
- 12 Stichting Leven met de Aarde, ETTEN GLD
- 13 Wasser- und Bodenverband Kervenheimer Muhlenfleuth, Kevelaer
- 14 C.C. Klerkx, RIJSWIJK NB
- 15 Gemeente Rheden, DE STEEG
- 16 Hoogheemraadschap van West-Brabant, BREDA
- 17 Ministerie van Defensie, DGW&T, Direcite Zuid, BREDA
- 18 Nuon, ARNHEM
- 19 dhr. R. Anker, ALBLASSERDAM
- 20 GLTO Belangenbehartiging, WAGENINGEN
- 21 J. van der Aa, DONGEN
- 22 Waterbedrijf Europoort, ROTTERDAM
- 23 mw. I. Snep, LEIDEN
- 24 Vitringa Advocaten B.V., DEVENTER. (namens: de Nederlandse Cement Deelnemingsmij B.V. te Nieuwegein
- 25 Bewonersvereniging "Balkengat", ZWIJNDRECHT
- 26 Maatschap Romme, HOOGE ZWALUWE
- 27 Watersportfederatie Midden Maas, RAVENSTEIN
- 28 Diechverband Xanten-Kleve
- 29 fam. Terwel-Mollink, ROTTERDAM
- 30 Kreis Kleve. Mede namens: Dr. Reynders en H. Bonnen, Kleve
- 31 J. de Lorm, ALMKERK
- 32 Werkgroep Oosterbeekse Uiterwaard, OOSTERBEEK
- 33 ANWB, S GRAVENHAGE
- 34 Het Oversticht, ZWOLLE
- 35 Gemeente Zwolle, ZWOLLE. Mede namens: regiegroep IJsselzone
- 36 AKD Prinsen Van Wijmen, ROTTERDAM (namens: P.J. van der Eijk, Landbouwbedrijf Beerzicht B.V. en de heer ir. P.J. van der Eijk, DORDRECHT)
- 37 Vereniging Vrijwillig Landschapsbeheer Beuningen, BEUNINGEN GLD
- 38 Gemeente Maasdriel, KERKDRIEL
- 39 H.C. Gremmée, UTRECHT
- 40 Milieugroep Westervoort, WESTERVOORT
- 41 Koninklijk Verbond van Nederlandse Baksteenfabrikanten, DE STEEG
- 42 Provincie Utrecht, Dienst Water en Milieu, UTRECHT
- 43 HISWA Vereniging, EDAM
- 44 Kamer van Koophandel Rivierenland, GORINCHEM
- 45 P.W. van Alphen, HEEREWAARDEN
- 46 Van den Noort Innovations bv, KAMPEN
- 47 Vertrouwelijk, naam en adres bekend bij het Inspraakpunt
- 48 Deichverband Kleve-Landesgrenze, Kranenburg
- 49 dhr. M.T. Baur, HEESSELT. Mede namens: de bewoners van de Heesseltse Uiterwaarden
- 50 Provincie Noord-Brabant, S HERTOGENBOSCH

- 51 Provincie Gelderland, ARNHEM
- 52 Gemeente West Maas en Waal, BENEDEN LEEUWEN
- 53 R.R. Bierdrager, ARNHEM
- 54 Waterschap De Brielse Dijkkring, BRIELLE
- 55 IVN Vereniging voor Natuur- en Milieueducatie, NIJMEGEN
- 56 Unie van Waterschappen, S GRAVENHAGE
- 57 Gemeente Druten, DRUTEN
- 58 Gemeente Brummen, BRUMMEN
- 59 A.G. Vlaander, WIJK EN AALBURG
- 60 Koninklijke Schippersvereniging Schuttevaer, ROTTERDAM
- 61 J. Peet, POEDEROIJEN
- 62 Vogelbescherming Nederland, ZEIST
- 63 Gemeente Voorst, TWELLO
- 64 Gemeente Rijnwaarden, LOBITH
- 65 Stedelijk Knooppunt Arnhem-Nijmegen, NIJMEGEN
- 66 Waterschap de Groote Waard, KLAASWAAL. Mede namens: Dijkgraaf en heemraden van het waterschap De Groote Waard
- 67 Gemeente Ubbergen, BEEK UBBERGEN
- 68 Intergemeentelijk Orgaan Rivierenland, TIEL. Namens: De gemeenten Buren, Culemborg, Druten, Geldermalsen, Kesteren, Lingewaal, Maasdriel, Neerijnen, Tiel, West Maas en Waal en Zaltbommel
- 69 Adromi BV, HENDR IDO AMBACHT
- 70 H. Gaykema, VELD GLD
- 71 FODI, Federatie van Oppervlaktedelfstoffenwinnende Industrieën, DE KLOMP
- 72 Waterschap Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch, WOUDRICHEM
- 73 Vereniging Nederlandse Riviergemeenten, ARNHEM
- 74 Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, AMERSFOORT
- 75 Federatie Particulier Grondbezit, ZEIST
- 76 A. van Beek-Loon, WASPIK
- 77 VNO-NCW Midden, APELDOORN
- 78 3 eensluitende reacties
- 79 Gemeente Zaltbommel, ZALTBOMMEL
- 80 J. Kattenwinkel, WIJHE
- 81 mw. B.A.M. Lamers-Hermsen, TOLDIJK
- 82 Gemeente Renkum, OOSTERBEEK
- 83 Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, HOUTEN
- 84 Terca Baksteen B.V., ZALTBOMMEL
- 85 Gemeente Papendrecht, PAPENDRECHT
- 86 Consulentenschap Natuur- en Milieueducatie Gelderland, ARNHEM
- 87 B.L. Vissers, HEEREWAARDEN
- 88 B.V. Recreatiemaatschappij Rivierengebied, TIEL. Mede namens: de Recreatieschappen Nederrijn, Lek en Waal; Over-Betuwe en Lingegebied
- 89 Gemeente Duiven, DUIVEN
- 90 SoPaG Gelderland, ARNHEM
- 91 Schlüsselfertigbau Tönnissen GmbH,
- 92 Architect BNA bv, ALMKERK
- 93 Gemeente Kampen, KAMPEN
- 94 Stichting Wandelplatform LAW, AMERSFOORT
- 95 Hengelsportvereniging Rijnwaarden, TOLKAMER
- 96 G.A.H. Banken, BATENBURG
- 97 W. Spierings, SPRANG CAPELLE
- 98 Stichting Werkgroep Milieubeheer Rhenen, RHENEN
- 99 A. van Elsbergen, Ueddem
- 100 Gemeinde Rheurdt, Rheurd
- 101 Rheinischer Landwirtschafts-Verband E.V.,
- 102 E. de Boer, ZWIJNDRECHT
- 103 P. van de Koppel, Oosterbeek
- 104 J.A. den Biesen, DRUTEN. Mede namens: IVN Maas en Waal, Werkgroep VROM

